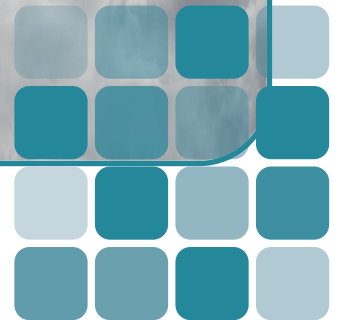

IRAK'IN İSRAİL İLE NORMALLEŞMESİ MÜMKÜN MÜ?

MEHMET ALACA, EMRE KARACA

Telif Hakkı

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2020

Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

Adres : Mustafa Kemal Mah. 2128 Sk. No: 3 Çankaya, ANKARA

Telefon : +90 850 888 15 20

Email : info@orsam.org.tr

Fotoğraflar : Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock

IRAK'IN İSRAİL İLE NORMALLEŞMESİ MÜMKÜN MÜ?

Yazarlar Hakkında

Mehmet Alaca

Irak, bölgesel Kürt siyaseti ve Ortadoğu'daki Şii milisler konularında akademik çalışmalarını yürütmektedir. Çeşitli medya kuruluşları ve düşünce kuruluşlarında çalışmıştır. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde lisans, İngiltere'de Exeter Üniversitesinin Politics and International Relations of the Middle East Bölümünde yüksek lisans derecesi aldı. Çalışmaları LSE Middle East Centre, The New Arab, Fair Observer, E-International Relations, Anadolu Ajansı-Analiz ve Daily Sabah başta olmak üzere çok sayıda ulusal ve uluslararası yayın organında yayımlandı. Anadolu Ajansı'nda araştırma biriminin sorumlusu olup ORSAM'da kurum-dışı araştırmacı olarak faaliyet yürütmektedir.

Emre Karaca

Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde lisans, İngiltere'de Exeter Üniversitesinin Politics and International Relations of the Middle East Bölümünde yüksek lisans derecesi aldı. Hâlen Anadolu Ajansı dış haberler servisinde çalışmaktadır. Mevcut araştırma alanları arasında İsrail özelinde Ortadoğu ülkeleri, ABD'nin iç ve dış siyaseti ve Türk dış politikası yer almaktadır.

Aralık 2020

İÇİNDEKİLER

Giriş	3
Gerilimin Kısa Tarihi	3
İç Kamuoyundaki Katı Tutum	6
İran ve Desteklediği Gruplar Normalleşmeye Engel.....	7
Dış Politikada Açılımın Getirdiği Normalleşme Baskısı	9
Biden Döneminde Genel Seyirde Değişim İhtimalleri	10
Kaynakça	13

Giriş

2017'de göreve başladıktan sonra İsrail yanlısı Ortadoğu politikaları izleyen ABD Başkanı Donald Trump, Arap ülkelerinin Tel Aviv ile normalleşmesi bağlamında yoğun bir diplomasi faaliyeti gerçekleştirerek önce Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Bahreyn daha sonra ise Sudan ile İsrail arasında diplomatik, siyasi ve ticari ilişkilerin normalleşmesine ara buluculuk yapmıştır.¹ Normalleşme dalgasının devam edeceğine ilişkin sinyaller devam etse de söz konusu anlaşmaların bölgesel bir barış planından ziyade iç politik ve ekonomik çıkarları öncelediği ve Filistin'i kademeli olarak izole etme motivasyonu taşıdığı algısı Irak başta olmak üzere bazı bölge ülkelerinde tepkilere yol açmaktadır.

İsrail ile normalleşme taraftarlarına ve aleyhtarlarına ek olarak normalleşmenin iki ülke arasındaki coğrafi mesafe nedeniyle acil bir gündem olmadığını ve Irak'ın öncelikle kendi gündemine odaklanması gerektiğini savunanlar da bulunmaktadır.

Nitekim 26 Ağustos'ta başka ülkelerin İsrail ile normalleşme adımlarının o ülkelerin iç işleri olduğunu ve Irak'ın bu duruma müdahil olmayacağını açıklayan Irak Hükûmet Sözcüsü Ahmet Molla Talal'ın "Irak yasaları İsrail ile normalleşmeyi yasaklıyor. Irak hükûmeti ve halkı bu durumu net olarak biliyor" ifadelerine rağmen ülkede tartışmalar son bulmadı.² Irak'ın eski Başbakanı Haydar el-Abadi hükûmetinde Başbakan Yardımcılığı yapan Baha Araci'nin 15 Ekim'de, İsrail ile ilişkilerin normalleştirilmesi

için ortamın uygun olduğu ve bu karara ilişkin önceliklerin Necef'teki Şii dinî merci tarafından belirleneceği yönündeki ifadeleri, ülkede tartışmaları alevlendirmiştir.³ Araci'nin açıklamasını Abadi liderliğindeki Zafer Koalisyonu "Bu tür açıklamalar Irak'ın imajını, halkını, tarihini ve Filistin'in meşru haklarını ilkesel olarak kabul eden dinî otoriteyi baltalayan bir çarpıtmadır" ifadeleriyle reddederken, Şii lider Mukteda es-Sadr'a yakın isimlerden de eski bir Sadr Hareketi üyesi olan Araci'ye tepkiler gelmiştir.

İsrail ile normalleşme taraftarlarına ve aleyhtarlarına ek olarak normalleşmenin iki ülke arasındaki coğrafi mesafe nedeniyle acil bir gündem olmadığını ve Irak'ın öncelikle kendi gündemine odaklanması gerektiğini savunanlar da bulunmaktadır. Maruz kaldığı gerilimler ve çatışmalar nedeniyle neredeyse tamamen tahrip olan fiziksel-sosyal altyapısını ve kurumlarını yeniden inşa etmeye çalışan Irak, dış politikasında bir süredir açılım arayışlarına girse de toplumsal tepki, tarihsel travmaların ve İran'ın ülkedeki hegemonik etkisi İsrail ile normalleşmenin önünde engel teşkil etmektedir. Buna karşın, çevre ülkelerin İsrail ile ilişkilerini yumuşatması ve İran'ı sınırlandırma arayışı Bağdat-Tel Aviv hattında temasın sağlanması konusunda baskı unsuru olabilir.

Gerilimin Kısa Tarihi

İsrail'in Filistinlilere yönelik uyguladığı aşırıcı politikalar ve yayılcı tutumu, uzun yıllar boyunca Müslüman ülkeler ve Arap devletlerin, Tel Aviv yönetimiyle normalleşmesinin önündeki en temel dinamiklerden biri olarak görülmektedir. Irak'ın İsrail ile ilişkisizliğinin temel motivasyonunun da bu temel üzerine oturmaktadır.

1949-1951 yılları arasında ülke nüfusunun yüzde üçünü oluşturan yaklaşık 130.000 Yahudinin Irak'ta yaşadığı bilinmektedir.⁴ Bu Yahudi nüfus

ülkenin siyasi, ekonomik ve kültürel hayatında oldukça etkin bir rol üstlenmiştir. Öyle ki Yahudi kökenli Sassoon Eskill 1932'deki ölümünden önce ülkenin kraliyet döneminde beş dönem maliye bakanlığını yürütmüştür. Bunun yanı sıra o dönem Irak'ta ünlü şarkının bestesini yapan Saleh ve Daoud el-Kuwaiti kardeşler ve ülkenin en önemli şarkıcılarından Salima Murad'ın da Yahudi olduğu bilinmektedir.⁵ Ancak 1948'den sonra Irak'ta yaşayan Yahudilerin büyük kısmı kademeli olarak ülkeden ayrılmıştır. Zira Irak, 1948'den beri teknik olarak savaş hâlinde olduğu İsrail'i resmen tanımadığı için ikili arasındaki çözümsüzlük tarihsel bir fenomene dönüşmüştür. Mayıs 1948'de İsrail devletinin ilanıyla birlikte, Filistin'in tamamen Araplar tarafından kontrol edilmesini sağlamak üzere oluşturulan Arap askerî ittifakının bir parçası olarak İsrail'e karşı savaşa katılan Irak; Mısır, Suriye ve Ürdün'ün geri çekilmesiyle birlikte etkisizleşmiş ancak 1949'da düşmanlıkları sona erdiren ateşkes anlaşmasını imzalamayan tek Arap ülkesi olma özelliğini sürdürmüştür. 1967'deki Altı Gün Savaşı esnasında da İsrail'in Ürdün sınırına tanklar, uçaklar ve asker konuşlarsa da büyük kayıplar yaşayan Irak, 1973'teki son büyük Arap-İsrail savaşında da mağlubiyetten kaçamamıştır.

Tel Aviv, Bağdat'ın bu sert tutumuna karşı 1950'de Irak'ın rakibi olan İran ile 1979 devrimine kadar sürecek ittifak kurarak ve Iraklı Kürtleri destekleyerek Bağdat hükûmetine karşı denge sağlama arayışına girmiştir. 1968'de Baas Partisi'nin iktidarı ele geçirmesinin ardından, 1979'da resmen Irak'ın devlet başkanı olan Saddam Hüseyin'in bölgede yayılcı politikalar izleme ve hegemonya kurma arzusu İsrail ile ilişkisizliği perçinlemiştir. Özellikle de Irak hükûmetinin 1970'lerde petrol fiyatlarının hızlı yükselişiyle birlikte askerî alana ve petrokimya endüstrisine daha fazla yatırım yapması, silahlanma yarışını

hızlandırmıştır. İsrail ile Mısır arasında 1979'da imzalanan barış anlaşmasının ardından Irak, Arap dünyasında İsrail karşıtlığı konusunda etkin bir rol üstlenmiştir. Bu nedenle Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak'ı büyük bir güvenlik tehdidi olarak değerlendiren İsrail'in endişeleri artmıştır.⁶ Nitekim bu bağlamda İsrail, Irak'ın nükleer silah geliştirmesinden korktuğu için 1981'de Saddam'ın inşa ettirdiği Osirak nükleer tesisini hava saldırısıyla imha etmiştir.⁷ Irak her ne kadar o dönemde İran-Irak Savaşı'na odaklandığı için misilleme yapmasa da 1991'de Körfez Savaşı sırasında Tel Aviv'e füze saldırısı düzenlemiştir.

2003'te ABD'nin Irak'ı işgal etmesiyle Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesinin ardından Irak ve İsrail arasındaki ilişkilerin başka bir boyut aldığını söylemek gerekmektedir. Öyle ki 2003'ten önce Irak pasaportuna sahip kişilerin İsrail'e seyahat etmesini yasaklayan "Bu pasaport sahibinin İsrail hariç tüm dünya ülkelerine seyahat etmesine izin verilir" şeklindeki düzenleme işgal sonrasında kaldırılmıştır. Bu dönemde Irak İsrail ile resmî bir bağ kurmamış, geliştirilen kişisel ilişkilere de gerek devletin gerekse toplumun ciddi bir rezervinin olduğu görülmüştür. Irak Ümmet Partisi Genel Başkanı Misal el-Alusi'nin 2004'te İsrail'e yaptığı ilk ziyaret bu durumun en belirgin örneklerinden biri olarak görülebilir. Nitekim ziyaretten birkaç ay sonra iki oğlu ve koruması suikasta kurban giden Alusi'nin dokunulmazlığı 2008'de Tel Aviv'de düzenlenen "Terörle Mücadele" Konferansı'na katılmasının ardından parlamento tarafından kaldırılmış, seyahat kısıtlaması getirilmiş ve "vatana ihanet"ten yargılanması talep edilmiştir. Ancak Federal Yüksek Mahkeme, Alusi'nin lehine karar vererek parlamentonun aleyhindeki kararını geçersiz kılmıştır.⁸ Bu karar, ziyaretin veya kişisel temasların önünde hukuki bir engel olmadığını göstermektedir.

İsrail çatışma içinde olduğu Irak devletini istikrarsızlaştırmak hatta bölmek için Kürt hareketinin Bağdat yönetimine karşı isyanlarını askerî ve mali açıdan desteklerken, Kürt liderler de İsrail ile çeşitli dönemlerde iş birliği yoluna gitmiştir.

İsrail'in Iraklı Kürtlerle ilişkilerinin geçmişi 1950'li yıllara kadar uzanmaktadır. Soğuk Savaş döneminde İsrail'i Arap devletleri tarafından çevrelenmiş olarak gören İsrail'in ilk Başbakanı David Ben-Gurion bir yanda bölgede Arap olmayan İran, Türkiye, Etiyopya gibi ülkelerle ilişkilerini çevreleme stratejisi bağlamında geliştirmeyi amaçlarken diğer yanda Arap toplumlardaki ayrılıkçı hareketleri destekleyerek bölme veya istikrarsızlaştırma yaklaşımını benimsemiştir.⁹ Bu bağlamda, İsrail çatışma içinde olduğu Irak devletini istikrarsızlaştırmak hatta bölmek için Kürt hareketinin Bağdat yönetimine karşı isyanlarını askerî ve mali açıdan desteklerken, Kürt liderler de İsrail ile çeşitli dönemlerde iş birliği yoluna gitmiştir. Öte yandan, 1950'li yıllarda İsrail'e göç eden yaklaşık 35 bin Yahudi Kürdün varlığı da Tel Aviv yönetimi açısından Iraklı Kürtlerle ilişkilerin tesisinde itici nedenlerden biri olarak değerlendirilmektedir.

1961'de Irak'a karşı başlatılan ayaklanmadan sonra Kürtlerle ilişkilerini daha da geliştiren İsrail bu temaslarını bazı dönemler dışında sürekli bir hâle getirmiştir. Öyle ki Irak Kürt Hareketi'nin lider isimlerinden Molla Mustafa Barzani, İsrail'e ziyaretler dahi gerçekleştirmiştir. Yine Mart 1991'de de Molla Mustafa Barzani'nin oğlu Mesut Barzani silah sevkiyatı ve yardımlar konusunda İsrail'i ziyaret etmiştir. Her ne kadar

İsrail o dönemde Türkiye ile ilişkilerine zarar vermemek adına bu konuya sıcak yaklaşımasa da bu süreçte de facto olarak kurulan ve 2003 işgaliyle birlikte hukuki bir zemin kazanan özerk Kürt bölgesinin destekçilerinden biri ve Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devletinin kurulması konusunda her zaman teşvik edici olmuştur. Nitekim Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin (IKBY) 25 Eylül 2017'de yaptığı bağımsızlık referandumuna ilişkin konuşan İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'nun "Kürt halkının kendilerine ait bir devlet elde etme yönündeki meşru çabalarını destekledikleri" yönündeki açıklamaları bu durumun en somut örnekleri arasında görülmektedir.¹⁰ Tüm bunların yanı sıra İslami Kürt partileri başta olmak üzere pek çok Kürt oluşumun, İsrail ile normalleşmeyi reddettiğini de söylemek yerinde olacaktır.

Öte yandan, Kürtlerle ticari ve stratejik ilişkilerini sürdüren İsrail, IKBY'nin ihraç ettiği petrolün en önemli müşterileri arasında yer almıştır. Ancak Irak'ın İsrail konusundaki tarihî hassasiyeti nedeniyle Kürtlerin Tel Aviv ile ilişkileri, Irak'taki aktörler tarafından eleştirilere neden olmaktadır. Nitekim hatırlanacak olursa 2008'de dönemin Irak Cumhurbaşkanı, Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) Lideri Celal Talabani'nin Yunanistan'da katıldığı bir konferansta dönemin İsrail Savunma Bakanı Ehud Barak ile el sıkışması şiddetli eleştirilere konu olmuş, bu nedenle Talabani söz konusu toplantıya KYB Lideri sıfatıyla katıldığını söylemek zorunda kalmıştır.¹¹

Bu arka plan bağlamında, neredeyse yetmiş yıldır İsrail ile resmî olarak savaş hâlinde olan Irak'ta monarşi, askerî diktatörlük veya Baas rejimi döneminde İsrail ile ilişkilerin normalleştirilmesine ilişkin herhangi bir belgenin olmadığı bilinmektedir. Bu tarihî akış, iki ülke arasında normalleşmenin kolay olmayacağına işaret etmektedir.

İç Kamuoyundaki Katı Tutum

İşgal sonrası ülkedeki düzensizlik ve 2014'te IŞİD'in ortaya çıkışıyla birlikte kendi içine kapanan Irak'ta İsrail ile ilişkilerin normalleştirilmesine ilişkin tartışmalar temel gündem olmasa da son birkaç yıldır iki devlet arasındaki buzların erimesi yönünde girişimler veya tartışmalar dikkat çekmektedir. Resmî olarak İsrail vatandaşlarının Iraklılarla ticari ilişki geliştirmesine izin veren Ekonomi Bakanlığının aksine Irak'ı hâlâ bir düşman devlet olarak tanımlayarak vatandaşların Irak'a seyahat etmesini yasaklayan İsrail Dışişleri Bakanlığı, Mayıs 2018'de bugün neredeyse yarım milyon kişi tarafından takip edilen "Irak lehçesinde İsrail" adlı Arapça bir Facebook sayfası açarak dijital diplomasi yürütmeye başlamıştır. Bu durum, normalleşme arayışının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.¹²

Öte yandan, İsrail medyası 6 Ocak 2019'da Irak'tan 15 Şii ve Sünniden oluşan üst düzey bir

heyetin Tel Aviv'e bir dizi ziyaret gerçekleştirdiğini iddia etmiştir. Ziyaretçilerin "Irak'ta etkili olan Şii, Sünni ve yerel liderler"den oluştuğunu belirten Arapça bir Facebook gönderisi yayımlayan İsrail Dışişleri Bakanlığı da ziyareti doğrulamıştır.¹³ Bu çerçevede Aralık 2018'de gerçekleşen ziyaret kapsamında Yad Vashem Holokost Anma Merkezi ziyaretinin yanı sıra İsrailli akademisyenler ve üst düzey yetkililerle görüşmeler yapılmıştır.¹⁴ Irak'taki bazı İran yanlısı gruplar ziyarete tepki göstermiş ve katılımcıların kimliklerinin açıklanarak cezalandırılmaları gerektiğini savunmuştur. Ayrıca, Şii lider Mukteda es-Sadr'ın desteğiyle Irak Parlamentosu Başkan Yardımcısı Hassan Kerim el-Kaabi de ziyaretçilerin özellikle milletvekili olup olmadığının soruşturulması gerektiğini dile getirmiştir. Kaabi "İşgal altındaki bölgelere gitmek kırmızı bir çizgi ve tüm Müslümanlar için son derece hassas bir konudur" ifadeleriyle hem tarihsel travmaları hem de kamuoyunun düşüncelerini açığa çıkarmıştır.¹⁵

Öte yandan, siyasetçilerin yanı sıra Irak'taki en büyük Şii dinî merci Ayetullah Ali es-Sistani'nin "Kudüs'ün, işgal edilmiş topraklar olduğu gerçeği değişmeyecek ve işgal ne kadar sürerse sürsün Filistinli sahiplerinin egemenliğine dönmek zorunda kalacak" ifadeleri de İsrail ile ilişkilerin dinî otorite kaynaklı bir açmazda olduğunu göstermektedir.

İsrail karşıtlığı konusunda tarihî ve siyasi realiteleri gözetmek zorunda olan Irak, menfi girişimlerin dışında, Filistin yanlısı tutumunda geçmişten beri tutarlı davranmaktadır. Nitekim Iraklı liderler, ABD Başkanı Trump'ın Filistin sorununun çözümüne yönelik barış planını ve Kudüs'ün İsrail'in başkenti ilan edilmesini kınayarak Müslümanları Filistin'in haklarının savunulması için birleşmeye çağırmıştır. Trump'ın planından kısa bir süre sonra Bağdat'a ziyaret gerçekleştiren Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas, Iraklı mevkidaşı Berham Salih ve dönemin Başbakanı Adil Abdülmehdi ile bir araya gelmiştir. İsrail'in Iraklı Kürtlerle güçlü ilişkilerine rağmen, Kürt kökenli olan Irak Cumhurbaşkanı Berham Salih "Kardeş Filistin halkının barış ve istikrar umutlarını gerçekleştirmenin yanı sıra tüm meşru haklarını elde etmek için çaba gösterme" gereğini vurgulamıştır.¹⁶

Öte yandan, siyasetçilerin yanı sıra Irak'taki en büyük Şii dinî merci Ayetullah Ali es-Sistani'nin "Kudüs'ün, işgal edilmiş topraklar olduğu gerçeği değişmeyecek ve işgal ne kadar sürerse sürsün Filistinli sahiplerinin egemenliğine dönmek zorunda kalacak" ifadeleri de İsrail ile ilişkilerin dinî otorite kaynaklı bir açmazda olduğunu gös-

termektedir.¹⁷ Irak halkının önemli bir kısmının, Sistani'nin ağzından çıkan her cümleyi emir olarak kabul ettiği dikkate alındığında kamuoyunun olası bir normalleşme konusunda ciddi rezerv göstereceği değerlendirilmektedir.

İran ve Desteklediği Gruplar Normalleşmeye Engel

Mayıs 1948'de İsrail devletinin ilan edilmesinin hemen ardından, Tel Aviv ile Tahran ilişkileri 1979 İran Devrimi'ne kadar altın çağını yaşasa da Ayetullah Humeyni'nin iktidara gelmesiyle Ortadoğu'daki Arap-İsrail çatışmasına İran-İsrail çatışması da eklenmiştir. İran'ın gerek Filistin meselesi konusundaki hassasiyeti, Lübnan'da Hizbullah'ı desteklemesi ve nükleer faaliyetleri İsrail'i çok ciddi bir şekilde rahatsız etmektedir. Ayrıca etkin olduğu bütün bölgelerin İsrail ile ilişki geliştirmesini engelleme çabası içerisine giren İran, özellikle ciddi güvenlik endişesi nedeniyle sınırdaşı Irak'ın İsrail ile temasına karşı çıkmaktadır.

Suriye'de Esad rejimini destekleyen İran ve İran destekli Hizbullah ve yabancı Şii milis grupları dönem dönem İsrail'in saldırılarına hedef olmaktadır. Ayrıca, Ağustos 2019'da ise Irak'taki milis gruplarının çatı oluşumu Haşdi Şaabi çatısı altındaki İran yanlısı milis gruplara yönelik İsrail menşeli olduğu iddia edilen hava saldırıları düzenlenmiştir. Söz konusu saldırılar, Tahran-Tel Aviv hattındaki gerilimi göstermesinin yanı sıra İsrail'in 1981'den bu yana Irak'ta düzenlediği ilk saldırılar olarak dikkat çekmiştir. ABD ile İran arasındaki gerilimin de sonucu olan saldırıların, İsrail'in Suriye'deki İran hedeflerine karşı yürüttüğü askerî harekâtın genişlemesini temsil ettiği varsayımı da tartışılmaktadır.¹⁸ Nitekim Irak'taki İran yanlısı güçler saldırıların arkasında İsrail'in olduğunu ilk günden itibaren iddia etmiş ve Birleşmiş Milletler'e şikâyetle bulunacaklarını açıklamıştır.

İran'a yakınlığıyla bilinen Fetih Koalisyonu Sözcüsü Ahmed el-Esedî, hükûmet soruşturmalarının yapıldığını ve saldırıların ardında İsrail'in olduğuna dair açıklamaların yapılacağını söylemiştir.¹⁹ Ayrıca, İran'a yakınlığıyla bilinen eski Irak Başbakanı Nuri el-Maliki de İsrail'i Irak'taki İran bağlantılı askerî hedeflere yönelik hava saldırılarının arkasında olduğunu kanıtlaması hâlinde "güçlü bir tepki" gösterilmesi konusunda uyarmıştır. Nitekim Bağdat hükûmeti suçlamalar konusunda uzun süre elle tutulur bir açıklama yapmasa da İsrail Başbakanı Netanyahu'nun "İran'ın hiçbir yerde dokunulmazlığı yok" ve "Kuzeyde Lübnan ve Hizbullah, Suriye'de İran ve Hizbullah maalesef Irak'ta İran ile karşı karşıyız. İran'ın başını çektiği radikal İslam ile çevriliz"²⁰ yönündeki açıklamaları, her ne kadar İsrail saldırıları açıkça üstlenmese de adrese teslim mesaj olarak değerlendirilmiştir.

İrak'ta geleneksel siyasetin İsrail karşıtlığına İran baskısı eklenince normalleşme konusunda daha katı bir atmosfer ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan İsrail, Irak'ta Ekim 2019'da başlayan hükûmet karşıtı gösterilere desteklerini açıklamış ve protestoculara yönelik orantısız şiddetin arkasında İran'ın olduğunu iddia ederek Tahran'ı her kanaldan sıkıştırma çabasına girmiştir.²¹ Buna karşın, İran'ın mevcut dinî lideri Ali Hamaney protestoların arkasında ABD, İsrail ve Suudi Arabistan'ın olduğunu öne sürerken Irak Parlamentosunda İran'a yakın Fetih Koalisyonu Lideri Hadi el-Amiri de "İrak'taki fitnenin

arkasında ABD ve İsrail var” ifadelerini kullanmıştır. Ancak protestoculara yönelik infazların arkasında İran yanlısı milislerin olduğu raporlara yansımaktadır.²²

Irak'ta geleneksel siyasetin İsrail karşıtlığına İran baskısı eklenince normalleşme konusunda daha katı bir atmosfer ortaya çıkmaktadır. Dönemin İsrail Dışişleri Bakanı Yisrael Katz'ın Ağustos 2019'da İsrail'in, İran kıyılarında çok önemli bir nakliye yolu olan Hürmüz Boğazı'ndan ticari gemilerin güvenli geçişini sağlamak için ABD liderliğindeki bir deniz ittifakına katılacağını açıklamasına karşılık dönemin Irak Dışişleri Bakanı Muhammed Ali el-Hekim “Irak'ın, Arap Körfezi'nden gemilerin geçişini sağlamak için herhangi bir askerî güce Siyonist oluşum (İsrail) güçlerinin katılımını reddettiğini” açıklamıştır.²³ Ancak Hekim'in Ocak 2019'da Irak'ın, İsrail ile Filistin krizini sona erdirmek için iki devletli çözüme inandığını söylediği yönündeki iddialar²⁴ hatırlandığında Arap Körfezi konusundaki açıklamasını İran baskısını gözetererek yaptığı düşünülebilir.

Ayrıca Ağustos 2020'de İsrail'in Bağdat'ta “sanal” büyükelçilik açmaya hazırlandığı yönündeki iddialara ilişkin Irak tarafınca yasaların İsrail ile ilişkileri normalleştirmeyi yasakladığını hatırlatması yapılmıştır. Birçok siyasetçinin tartışma konusu yaptığı iddialara ilişkin Şii lider Mukteda es-Sadr, İsrail'in Irak'ta sanal büyükelçilik açarak kendi sonunu getireceğini söylemiştir.²⁵ Parlamentonun en büyük grubuna öncülük eden Sadr'ın bu konudaki katı tutumu dikkate alındığında hitap ettiği sosyolojiyi nasıl etkilediği anlaşılabileceği gibi Irak'taki aktörlerin birçoğunun İran yanlısı gruplarla İsrail konusunda ortaklaştığı görülecektir. Nitekim İran'a yakınlığıyla bilinen Iraklı milis grubu Hareketü'n-Nuceba'nın Genel Sekreteri Ekrem el-Kaabi, İsrail siyasi ve güvenlik heyetlerinin Amerikan ve Batı

pasaportları ile Irak'ı ziyaret ettiğini iddia ederek “İŞİD benzeri bazı paralı askerler Bağdat ile Tel Aviv arasındaki ilişkilerin normalleşmesini öncelikleri hâline getirdi ve sanal bir büyükelçilik kurdu” ifadelerini kullanması İran yanlısı güçlerin duruşuna işaret etmektedir. Kaabi'nin, Trump'ın Irak-İsrail ilişkilerinin normalleştirilmesine ilişkin görevi ise BAE Velihaht Prensi Muhammed bin Zayid'e verdiği yönündeki iddiası da²⁶ Körfez ülkelerinin Tel Aviv ile normalleşmesine tepkinin boyutlarını göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca Irak Savunma Bakanı Cuma İnad ile Tahran'da bir araya gelen İran Savunma Bakanı Emir Hatemi'nin, “Bazı devletlerin Siyonist rejimle kurduğu gizli ilişkiler açığa çıkmıştır ve bu Müslüman halklara ihanettir”²⁷ ifadeleri Iraklı milislerin açıklamasıyla benzeşmiştir. Bu açıklamanın Irak'a da mesaj verdiği düşünülmektedir.

Trump'ın son girişimleriyle başlayan yeni normalleşme trendiyle birlikte İsrail ile diplomatik ilişkide olan neredeyse bütün komşuları normalleşmeyi Irak'a da konjonktürel açıdan dayatabilir.

Dış Politikada Açılımın Getirdiği Normalleşme Baskısı

Irak Başbakanı Mustafa el-Kazimi, Mayıs 2020'de göreve gelmesinin ardından hızlı bir diplomasi trafiğine girerek ABD ve İran arasındaki mücadelede sıkışıp kalan Irak'ın yeni bir denge ve dış politika geliştirmesi arayışıyla komşu ülkelere ziyaretler gerçekleştirmiştir. Her ne kadar Kazimi, ilk yurt dışı ziyaretini 20 Temmuz 2020'de Suudi Arabistan'a yapmayı planlasa da Suudi Arabistan Kralı Muhammed Bin Selman'ın

rahatsızlanması üzerine ziyaret iptal edilmiş, ilk ziyareti İran'a yapmıştır. 25 Ağustos 2020'de ise Irak, Ürdün ve Mısır arasındaki üçlü zirve gerçekleştirilmiştir. Kazimi ilişkileri güçlendirme motivasyonu taşıyan bu üçlü görüşmeleri "yeni doğu (the new levant)" girişimi olarak tanımlayarak Irak'ın dış politikada bölgesel anlamda bir denge arayışına girerek temasta olduğu aktörleri çeşitlendirme arayışını güçlendirmiştir. Bu zirvenin hemen ardından 27 Ağustos'ta Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Faysal bin Farhan kalabalık bir heyetle Bağdat'ı ziyaret etmiştir.²⁸

Mart 1949'da, İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke Türkiye'nin ardından Mısır ve Ürdün de sırasıyla 1980 ve 1994'te bu ülkeyle ilişkilerini normalleştirmiştir. Trump'ın son girişimleriyle başlayan yeni normalleşme trendiyle birlikte İsrail ile diplomatik ilişkide olan neredeyse bütün komşuları normalleşmeyi Irak'a da konjonktürel açıdan dayatabilir. BAE ve Bahreyn'in İsrail ile ilişkilerinin normalleşme sürecine girdiği bir dönemde ABD'nin İran karşıtlığı nedeniyle bölge ülkelerini taraf tutmaya itmesi, Irak'ı bölgesel diplomasi girişimlerini artırarak eksen politikalarından çıkma konusunda teşvik etmektedir. Nitekim İran'ın İsrail konusunda desteklediği milis güçler aracılığıyla Irak'a baskı yapması, Bağdat hükûmetini bölgedeki diğer aktörlerle ilişkilerde darboğaza itebilir. Ancak dengeli bir dış politika arayışında olan Irak, İran'ın ülkedeki hegemon tutumunu kırmak için başka aktörlerle temasını siyasi, diplomatik ve ekonomik açıdan çeşitlendirme arayışının sonucunda en azından İsrail karşıtı retorikliğini yumuşatabilir.

Bölge ülkelerinin İsrail ile geliştirdiği temasların mahiyeti ve Irak'ın ABD ile ilişkilerinin seyrine paralel olarak orta vadede Bağdat'ın Tel Aviv ile temasını güçlendirmeye yönelik alışılmadık işaretler ortaya çıkabilir. Irak hükûmetinin BAE ve diğer ülkeler gibi İsrail ile iliş-

kilerini normalleştirilmesi için çağrıda bulunan Ümmet Partisi Lideri eski Milletvekili Misal el-Alusi, Irak Başbakanı Mustafa el-Kazimi'nin Ekim 2020'de düzenlediği Paris, Berlin ve Londra'yı kapsayan Avrupa turunda İsrail ile ilişkileri normalleştirmenin görüşüleceğini iddia etmiştir.²⁹ Her ne kadar Başbakan Kazimi, BAE'nin İsrail'le ilişkileri normalleştirme anlaşmasına ilişkin soruyu Ağustos'ta Washington Post gazetesine "Bu BAE'nin kararı ve biz buna karışmamalıyız"³⁰ diyerek geçiştirse de İsrail ile normalleşme tartışmalarının gündemden düşmeyeceği tahmin edilmektedir.

Irak'ın Amerikalı yetkililerden İsrail ile ilişkilerini normalleştirilmesi için baskı gördüğü iddia edilse de Irak Dışişleri Bakanı Fuad Hüseyin, Irak'ın İsrail ile ilişkilerini normalleştirilmesi için Batı ve Arap ülkelerinden herhangi bir baskıyla karşılaşmadığını açıklamıştır.³¹ Ancak bölge ülkelerinin, ABD ile dirsek temasları ve İran'ı dışlamaya dönük eğilimleri nedeniyle Irak'ı kendi yanlarına çekmek amacıyla İsrail ile normalleşmeyi dayatma ihtimali bulunmaktadır. Ekonomik, siyasi ve toplumsal kırılganlıkları her geçen gün artan ve ABD-İran çekişmesinde ezilen Irak'ın bu konjonktürel baskıya daha fazla direnememe ihtimali akıllarda tutulmalıdır.

Trump ile Netanyahu arasındaki uyumun Biden dönemine aynı koşullarda taşınması çok düşük bir olasılıktır.

Biden Döneminde Genel Seyirde Değişim İhtimalleri

ABD'nin 46. Başkanı olarak göreve başlayacak olan Joe Biden'ın, Trump'tan farklı dış politika

yaklaşımının en çok hissedileceği bölgelerin başında Ortadoğu yer almaktadır. Trump ile Netanyahu arasındaki uyumun Biden dönemine aynı koşullarda taşınması çok düşük bir olasılıktır. Trump döneminde pek çok kazanım elde eden İsrail, Filistin özelinde billurlaşan bölgesel sorunların çözümü için müzakere masasına dönmesi gerektiği bir döneme girebilir.

Irak'ın İsrail ile ilişkilerine diplomatik form kazandırma aşamasında ABD'nin yeni dönemde atacağı adımlar da büyük önem taşımaktadır. Müstakbel ABD Başkanı Biden'ın, Trump'ın İsrail özelinde yaptığı icraatlar arasında yer alan "Arap ülkeleriyle normalleşme" sürecinde yakalanan momentumu destekleyeceği öngörülmektedir. Nitekim Biden, İsrail'in BAE ve Bahreyn'le yaptığı uzlaşmaları olumlu adımlar olarak değerlendirmiştir.³² Ayrıca, normalleşme sürecine katılım göstermesi beklenen ülkeler arasında Suudi Arabistan hem sembolik yönü hem de bölgesel etkisi açısından en çarpıcı ülke olarak düşünülmektedir. Nitekim Suudi Arabistan ve İsrail liderlerinin gizli bir görüşme yaptıkları basına yansımıştır.³³ Ancak diğer Arap ülkelerinde görülen bu akımın olası bir Irak-İsrail normalleşme sürecine evrilebilmesi için ABD yönetiminin

Irak'taki İran nüfuzunu azaltabilecek bir iklime katkı sunması gerekmektedir.

Biden döneminin İsrail-Irak arasındaki ilişkiye potansiyel etkilerini ele alırken Biden'ın iki dönem boyunca yardımcılığını yaptığı Barack Obama yönetiminden miras kadroyu ve siyasi anlayışı ne denli benimseyeceği göz önünde bulundurulmalıdır. Obama, müzminleşen Filistin meselesine kayda değer ve yapısal bir çözüm önerememiş; üstelik tarihin en büyük ABD-İsrail askerî yardım anlaşmasına imza atmıştır.³⁴ Ancak İsrail yönetimiyle Obama ilişkisinde en büyük ihtilaf noktasının İran'a dair politik perspektif farklılığı olduğu bilinmektedir. Zira ABD öncülüğünde 2015'te İran ile varılan nükleer anlaşmanın en şiddetli muhalifi İsrail yönetimi olmuştur. Hatta 2015'te Cumhuriyetçi Parti cephesinden gelen bir davet vesilesiyle ABD Parlamentosunda konuşma yapan Netanyahu, Obama yönetiminin İran politikasını açık bir şekilde eleştirmiştir.³⁵ Nitekim İran konusunda Obama'yla benzer bir yaklaşıma sahip olacağı anlaşılan Biden, Trump'ın çekildiği nükleer anlaşmayı yeniden yürürlüğe koyma isteğini beyan ederek ekonomik yaptırımların yerine müzakere sürecine geri döneceğini taahhüt ederken İran da üzerinde bulunan ekonomik pranganın gevşemesini sağlayacak bu tip diplomatik adımları destekleme eğiliminde olduğunu açıklamıştır.³⁶ Bu anlamda İran, bu diyalog sürecine karşı çıkan İsrail'e karşı Irak'la olası normalleşme sürecinde direniş gösterecektir.

Öte yandan, Irak'ı öncelikli konulardan biri olarak zikreden Biden yönetimi için ülkedeki Amerikan askerlerinin varlığı ön plana çıkmaktadır. Biden, Trump yönetiminin Irak ve Afganistan'daki mevcut asker sayısının azaltılacağı şeklindeki açıklamasına katıldığını belirtmiş ancak tamamen çekilmenin söz konusu olmayacağını kaydetmiştir.³⁷ Yeni ABD yönetiminin ana hedefinin, Irak'taki ABD varlığını daha az askerle

daha etkin sürdürmek ve ülkedeki kontrolü askerî olmayan çözümlerle sağlamak olduğu göze çarpmaktadır. Biden'ın yeni dönemde atayacağını ilan ettiği Dışişleri Bakanı Antony Blinken'in da bölgede iş birliğini arttırma yanlısı bir eğilime sahip olduğu bilinmekte ve yeni dönemde bu yaklaşımın egemen olması beklenmektedir.³⁸ ABD'nin olası Irak-İsrail normalleşmesinde bölgesel istikrarı kendi lehine geliştirirken Irak üzerindeki İran etkisini azaltarak bir taşla iki kuş vurmaya hedefleyeceği düşünülebilir.

Sonuç olarak, benimsediği geleneksel İsrail karşıtı politika yanında ülkedeki Şii blokun varlığıyla perçinlenen İran nüfuzu nedeniyle Irak'ın normalleşme açılımı gerçekleştirme kabiliyeti oldukça sınırlı gözükmemektedir. Mevcut İsrail-İran ilişkilerinin ise kısa ve orta vadede diplomatik çerçevede gelişmesi mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla tüm diğer kısıtlara ek olarak, Irak üzerindeki İran nüfuzunun azalmaması hâlinde

Irak-İsrail ilişkilerinin normalleşme yönünde bir seyir izlemesi beklenilmemelidir. Ancak ABD'de 2008 Başkanlık Seçimlerinde başkan aday adayı olduğu dönemde "Irak Planı" olarak tanımladığı yol haritasıyla 2003'teki Irak Savaşı'nın ardından ülkenin Sünni, Şii ve Kürtlere ait federe bölgeler kurulmasını öneren Biden'ın Irak'a ilişkin politikası ile Irak Kürtlerinin ayrılarak Bağdat yönetiminin güçsüzleşmesini destekleyen İsrail'in Irak politikası benzeşmektedir. Biden'ın Kürtlerle olan yakın ilişkisiyle İsrail ve Kürtler arasındaki sıcak ilişkinin örtüşmesi, Biden ve İsrail'i Irak politikasında yakınlaştırabilir. Yani Kürtler iki aktör açısından hem özelde hem Irak politikalarında ortak küme hâline gelmektedir. Ayrıca İsrail'in özellikle seküler Sünnilerle ilişkisi dikkate alındığında, her ne kadar yakın vadede öngörülme de Irak'ın olası bölünme senaryolarında Sünni kesim de yeni ABD yönetimi ile İsrail arasında ortak nokta olacaktır.

Kaynakça

- ¹ "Israel, UAE and Bahrain sign US-brokered normalisation deals", Aljazeera, 15 Eylül 2020; "Sudan and Israel agree US-brokered deal on normalising relations", The Guardian, 23 Ekim 2020.
- ² "Iraq: Laws prohibit normalization with Israel", Anadolu Agency, 26 Ağustos 2020.
- ³ "Ex-Official Remarks on Normalizing Ties with Israel Spurs Controversy in Iraq", Asharq Al-Awsat, 16 Ekim 2020.
- ⁴ Yehouda Shenhav, "The Jews of Iraq, Zionist Ideology, and the Property of the Palestinian Refugees of 1948: An Anomaly of National Accounting", International Journal of Middle East Studies, Vol. 31, No. 4 (Kasım, 1999), s. 605-630.
- ⁵ Watheq Al-Sadoun, "Irak-İsrail İlişkilerini "Normalleştirme" Girişimleri ve Olası Toplumsal Tepkiler", Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt 11, Sayı. 96, (Kasım-Aralık 2020), s.58-61.
- ⁶ Juan Cole, "Iraq and the Israeli-Palestinian Conflict in the Twentieth Century", Macalester International, Vol. 23, (Bahar, 2009), s. 3-23.
- ⁷ "Israeli Jets Destroy Iraqi Atomic Reactor; Attack Condemned by U.S and Arab Nations", The New York Times, 9 Haziran 1981.
- ⁸ "Iraqi Indicted for Proposal to Open Talks With Israel, Erik Eckholm", The New York Times, 6 Ekim 2004.
- ⁹ Karolina Zielińska, "Israel's Periphery Doctrine: Prospects for Defining and Studying a Foreign Policy Practice", The Journal of Political Science, Vol. 23, No. 2, (2020), s. 219-245.
- ¹⁰ "Israel endorses independent Kurdish state", Reuters, 13 Eylül 2017.
- ¹¹ Ofra Bengio, "Suprising Ties between Israel and the Kurds", The Middle East Quarterly, (Yaz, 2014), s.7.
- ¹² ،سرائيل باللهجة العراقية Facebook, <https://www.facebook.com/IsraelinIraqi/>
- ¹³ إسرائيل حكومة وشعبا نرحب بالوفود القادمة من الدول العربية والعراق Facebook, 8 Ocak 2019, <https://www.facebook.com/IsraelArabic/posts/2039694549401276>
- ¹⁴ "Iraqi Delegations Secretly Visit Israel", Haaretz, 8 Ocak 2019.
- ¹⁵ "Alleged visits to Israel by Iraqi officials sparks controversy", Middle East Eye, 8 Ocak 2019.
- ¹⁶ "President Salih During Greeting his Palestinian Counterpart: A Necessity to Exert Efforts to Achieve the Hopes of the Palestinian People and Realize their Full Legitimate Rights", Iraqi Presidency, 4 Mart 2019.
- ¹⁷ "Iraqi leaders denounce Trump's Israel-Palestine 'Deal of the Century'", Rudaw, 29 Ocak 2020.
- ¹⁸ "Israeli Airstrike Hits Weapons Depot in Iraq", The New York Times, 22 Ağustos 2019.
- ¹⁹ "Iraq Probes Find Israel behind 'Some' Base Attacks, Says MP", Asharq Al-Awsat, 30 Ağustos 2020.
- ²⁰ "Netanyahu says he's doing everything to defend Israel, including 'in Iraq'", Times of Israel, 30 Ağustos 2019.
- ²¹ "Israel slams Iran for 'murderous' intervention in Iraq protests", Times of Israel, 4 Kasım 2019.
- ²² Mehmet Alaca, "Who Is Targeting Journalists and Activists in Iraq?", Fair Observer, 7 Ocak 2020.
- ²³ "Iraq slams Israel participation in Gulf naval mission", Middle East Monitor, 13 Ağustos 2019.

- ²⁴ "İraqi FM in hot water after two-state solution remarks", Saudi Gazette, 6 Ocak 2019.
- ²⁵ "Israel Claims it Will Open a 'Virtual Embassy' in Baghdad. What Does That Mean?", Albawaba, 20 Eylül 2020.
- ²⁶ "Al-Kaabi: Israeli delegations visit Iraq with American and Western passports", Shafaq News-English, 28 Ekim 2020.
- ²⁷ "İran ile Irak Savunma Bakanları askeri iş birliğini görüştü", Sputnik Türkçe, 14 Kasım 2020.
- ²⁸ Bilgay Duman ve Mehmet Alaca, "Irak'ın Dış Politikada Denge Arayışı", ORSAM, 17 Eylül 2020.
- ²⁹ "İraklı politikacı el-Alosi: "Başbakan Kazimi, Londra'da İsrail ile ilişkileri normalleştirmeyi görüşecek", Şarkul Avsat, 19 Ekim 2020.
- ³⁰ David Ignatius, "Iraq's new prime minister is making a credible case for reform", The Washinton Post, 21 Ağustos 2020.
- ³¹ "Fuad Hüseyin'den 'İsrail'le normalleşme' açıklaması", Kürdistan 24-Türkçe, 23 Ekim 2020.
- ³² "US: Joe Biden praises Israel, UAE normalization deal", Anadolu Agency, 13 Ağustos 2020.
- ³³ "Israel's Netanyahu Flew to Saudi Arabia for Secret Meeting With MBS: Reports", Time, 23 Kasım 2020.
- ³⁴ "U.S., Israel sign \$38 billion military aid package", Reuters, 14 Eylül 2020.
- ³⁵ "In Congress, Netanyahu Faults 'Bad Deal' on Iran Nuclear Program", The New York Times, 3 Mart 2015.
- ³⁶ "Biden Wants to Rejoin Iran Nuclear Deal, but It Won't Be Easy", The New York Times, 17 Kasım 2020; "Iran's president calls on Biden to return to nuclear deal", The Associated Press, 8 Kasım 2020.
- ³⁷ "Biden says US must maintain small force in Middle East, has no plans for major Defense cuts", Stars and Stripes, 10 Eylül 2020.
- ³⁸ "Biden Chooses Antony Blinken, Defender of Global Alliances, as Secretary of State", The New York Times, 22 Kasım 2020.

Notlar

ORTADOĞU ETÜTLERİ

MIDDLE EASTERN STUDIES

Hakemli Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. İki aylık periyotlarla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın altı ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. İngilizce ve Türkçe yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok.
No:3 Çankaya/Ankara

+90 (850) 888 15 20
+90 (312) 430 39 48

info@orsam.org.tr
www.orsam.org.tr

orsamorgtr